

НЕНАД ЛАЈБЕНШПЕРГЕР

ПРИКАЗ КОНФЕРЕНЦИЈЕ И ЗБОРНИКА РАДОВА:  
*ЈАВНИ СПОМЕНИЦИ И СПОМЕН-ОБЕЛЕЖЈА,  
КОЛЕКТИВНО ПАМЋЕЊЕ И/ИЛИ ЗАБОРАВ*

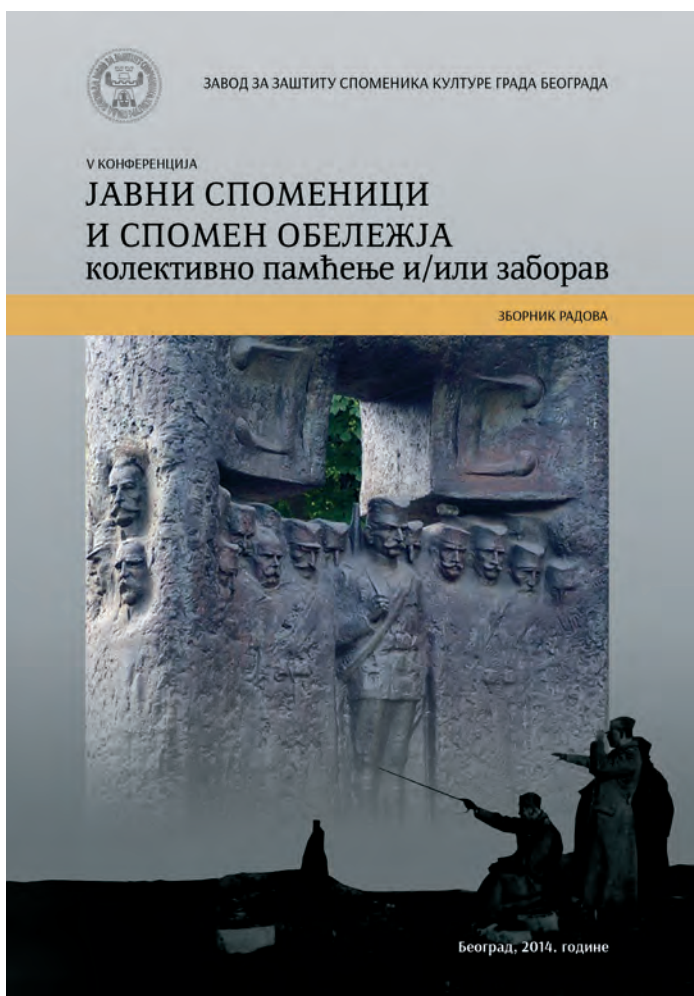
Завод за заштиту споменика културе града Београда, 7. новембар 2014.  
Завод за заштиту споменика културе града Београда, 2014.  
(уредник Нада Живковић; 169 стр.)

Завод за заштиту споменика културе града Београда је и у 2014. години организовао годишњу конференцију с темом из домена заштите непокретног културног наслеђа. Назив пете конференције био је *Јавни споменици и спомен-обележја, колективно памћење и/или заборав*. Избором теме Завод је желео да се сагледају феномени материјализовања и очувања сећања, а повод је било обележавање стогодишњице почетка Првог светског рата.

Конференција је одржана у просторијама Завода за заштиту споменика културе града Београда 7. новембра 2014. године. Била је подељена на четири сесије: *Јавни споменици и спомен-обележја, значење и естетичност*; *Јавни споменици и спомен-обележја посвећени Првом светском рату*; *Јавни споменици и спомен-обележја у контексту времена и места* и *Очување и одржавање јавних споменика и спомен-обележја*. На крају сваке сесије је организована и дискусија. Представљено је укупно дванаест реферата, од којих су, услед одсуства аутора, два била прочитана. Поред аутора из Србије, на конференцији су учествовали и аутори из иностранства.

По завршетку конференције, научностручни одбор саставио је закључке које овде преносимо у потпуности:

- Колективно памћење се одржава кроз континуирану производњу репрезентативних форми, кроз наративе и слике које се изнова конструишу. Оно није нужно виђење прошлости, већ је најчешће продукт прича, историје, конструкције и реалности, односно колективно памћење је функционално и тенденциозно организовање прошлости везано за установе, медије и појединце који чувају,



преносе и тумаче садржаје из прошлости. Заборав је, такође, тенденциозан и подложен манипулативним праксама. Потребни су, дакле, континуирана, објективна валидизација и професионални отклон институција, научне и стручне јавности у односу на дневне политике и интересе.

- Неопходно је допунити правну и другу регулативу у вези с постављањем и одржавањем јавних споменика и спомен-обележја и инсистирати на компатибилности прописа и пракси надлежних институција.
- Проширивање знања о историјату и вредностима споменика, примена савремених технологија и стална едукација стручњака предуслов су за квалитетно очување и одржавање јавних споменика и спомен-обележја.

Сви презентовани радови су пре почетка конференције штампани у зборнику. Као и на самој конференцији, и у зборнику су радови подељени у четири тематске целине.

У првој тематској целини, *Јавни споменици и спомен-обележја, значење и естетичности* налазе се четири рада која из другачијих углова сагледавају ову тематику. Александар Кадијевић у раду *Кула, зид или кубус: концепцијске дилеме у новијој меморијалној архитектури* представља употребу и заступљеност три композиционе логике (куле, зида и кубуса) у светској меморијалној архитектури. Дефинише их као акцентуације куле, експлоатације зида и *неме* реторике издвојених кубуса, приказујући да се њихова употреба понекад и преплиће. Бранко Бојовић се у раду *О постојавању споменика – нека основна техничка питања* бави подизањем спомен-биста (главе и погрсја) знаменитим личностима, разматрајући и дефинишући неопходну висину бисте и постаментата како би посматрач могао што јасније да је сагледа. Поред тога, приказује различитост у постављању споменика, залажући се за уједначеност. Славица Стаматовић Вучковић је у раду *Космолошки зајиси: Споменици у Јасиковцу и Барушани* приказала два споменика посвећена народноослободилачкој борби током Другог светског рата, настала седамдесетих година 20. века у Црној Гори. Скреће нам пажњу на њихову сличност у употреби орнамената и камена, као и обликовању амбијента. Чланак Игора Борозана *Јавности и уобличавање споменичке културе у Србији (1882–1914)* говори о учешћу јавности и штампе у подизању споменика у Србији током 19. и почетком 20. века. У њему се може прочитати како су писани медији, објављивањем полемичких, пропагандних и других текстова, утицали на подизање свести јавности о улози споменика и потреби да се они очувају.

Друга тематска целина *Јавни споменици и спомен-обележја посвећени Првом светском рату* састоји се од два чланка, која су на потпуно различит начин бацила светло на постојање спомен-обележја посвећених Првом светском рату. Рад Јелене Обренић *Персијективне за развој мрачног туризма у Србији – споменици посвећени Првом светском рату* дефинише појам *мрачног туризма*, рашчлањујући га на неколико поткатегорија и дајући неколико примера, уз препоруку на који начин би требало да се изврши валоризација ове врсте туризма у Србији. Поред тога, даје примере споменика из Србије који би могли да буду део такве туристичке понуде, чиме скреће пажњу на могућности употребе наслеђа у оквиру ове врсте туризма. Небојша Антешевић у чланку *Озарени ентеријер у спомен Младој Босни и Гаврилу Принципу* говори о симболици спомен-обележја на месту атентата на Франца Фердинанда у Сарајеву, односно Спомен музеја Младој Босни, приказујући његов карактеристичан визуелни идентитет, спој различитих ликовних уметности и заната и различитост текста, боја и светла. На крају даје и осврт на нову музејску



ПРИКАЗ КОНФЕРЕНЦИЈЕ И ЗБОРНИКА РАДОВА:  
*ЈАВНИ СПОМЕНИЦИ И СПОМЕН-ОБЕЛЕЖЈА, КОЛЕКТИВНО ПАМЋЕЊЕ ИЛИ ЗАБОРАВ*

поставку на истом месту, смештајући цео простор и догађаје око њега у вртлог историје Балкана.

*Јавни споменици и спомен-обележја у контексту времена и места* је назив треће тематске целине од четири рада, која доносе нове погледе и размишљања о мање или више познатим спомен-обележјима и јавним споменицима. Марина Павловић у чланку *Скулптуре Ивана Мештровића на Београдској тврђави – трансформација значења кроз простор и време* приказује три дела Ивана Мештровића постављена на Београдској тврђави: Споменик *Победнику*, Споменик захвалности Француској и скулптуру *Геније смрти*. Разматра и како се њихов визуелни идентитет током времена мењао, а неки од њих добијали и нове симболичке вредности. Александра Илијевски нам у раду *Између јавних споменика и калнија моста: Мештровићеве коњаничке скулптуре владара за земунски мост Вишењског краља Александра Првог Уједињеног* говори о идејама за архитектонско-скулптурално украшавање моста између Београда и Земуна, а посебно о плановима за постављање скулптура владара из прошлости народа који су чинили Југославију и критикама тих планова. Владана Путник се у раду *Меморијална скулптура Миодрага Живковића (период 1960–1980)* бави скулптурама које је Миодраг Живковић израдио у седмој и осмој деценији 20. века, посебно истичући специфичну ауторску естетику и уклопљеност у природно окружење неких од њих. Саша Михајлов у чланку *Подизање споменика на Сајаром сајмишту и његово значење – Споменик жртвама фашистичког терора у логору Сајмиште и/или Споменик жртвама геноцида* прати развој идеје о подизању, имену и намени Споменика жртвама геноцида на обали Саве у Новом Београду, као и ток самог подизања споменика. При томе, показује како коначан споменик, по својој идеји, само делимично задовољава намеру меморализације жртава страдалих у логору на простору Старог сајмишта.

Четврта тематска целина *Очување и одржавање јавних споменика и спомен-обележја* посвећена је стручним саопштењима из заштите непокретног културног наслеђа, а састоји се од два рада. Александра Ристановић у чланку *Савремене технологије у заштити споменичког наслеђа. Употреба 3D ласерског скенирања у заштити споменичког наслеђа на примеру рестаурације скулптуре Дечак са Чукур чесме* упознаје читаоца с процесом рестаурације скулптуре *Дечак*. Приказује како је, захваљујући постојању дигиталног тродимензионалног снимка, урађена реконструкција уништених делова скулптуре. На конкретном примеру је указано на важност праћења свих могућности које стварају нове технологије, њихова имплементација у заштити непокретног културног наслеђа и битност



превентивних поступака. Соња Костић, радом *Планске и законске могућности очувања, унапређења и коришћења меморијалних комплекса, јавних споменика и спомен-обележја*, упознаје нас са планским могућностима очувања, унапређења, заштите, презентације и одрживог коришћења меморијалних комплекса, јавних споменика и спомен-обележја.

Комплексност сагледавања јавних споменика и спомен-обележја видљива је у приступу теми већине аутора. Наиме, сви радови из прве три тематске целине се, мање или више, баве симболичким значењима, естетиком, временско-просторним контекстом и историјатом подигнутих, али и неизграђених, јавних и меморијалних објеката или њихових елемената.

У презентованим и објављеним чланцима се помињу спомен-обележја из неколико раздобља српске, југословенске и светске историје. Већина их је посвећена ратним догађајима, али има и оних посвећених знаменитим личностима из јавног живота. Свако ново сазнање о историјату неког јавног споменика или спомен-обележја, његовој естетици, уклопљености у простор, његовом значају у времену подизања, каснијим периодима и тренутно актуелној друштвеној ситуацији – доноси више могућности да он буде правилније сагледан и вреднован, а самим тим и на одговарајући начин сачуван за будуће генерације. Управо сва та нова сазнања представљају и највећу вредност одржане конференције и штампаног зборника.

Изучавање материјализованог сећања на заслужне личности и оружане сукобе је већ неко време популарна тема у свету, а и истраживачи из Србије су дали допринос проширивању сазнања о начинима и побудама подизања споменика. Са друге стране, један део запослених у служби заштите непокретних културних добара и даље на јавне споменике и спомен-обележја гледа

као на обичне скулптуре или грађевине, не схватајући да ти објекти иза себе крију много више слојева (симболичких, идеолошких, естетских...). Добро је што су у години обележавања стогодишњице почетка Првог светског рата у први план завода за заштиту споменика културе избили споменици посвећени сећању на српске ратнике страдале током тог рата. То је прилика да се поимање заштите спомен-обележја промени, да се схвати да је реч о комплексним објектима и да, пре него што се приступи неким радовима, морамо да познајемо шта то спомен-обележје представља, његов историјат, ко га је подигао и с каквим побудама. Морамо да се pazимо произвољних тумачења спомен-обележја и свих његових слојева и елемената. До сада издате публикације о спомен-обележјима посвећених Првом светском рату, заједно са овом конференцијом и њеним зборником, уливају наду да се свест о њима мења и да ће се у будућности спомен-обележја сагледавати у свој својој комплексности.

Ненад Л. Лајбеншпергер,  
историчар  
Републички завод за заштиту споменика културе  
– Београд  
nenad.lajbensperger@heritage.gov.rs